

REALIZACJA POLITYKI SENIORALNEJ W BIELSKU-BIAŁEJ
Raport z monitoringu

Katowice 2016

Opracowanie raportu:

Stowarzyszenie Wspierania Rodziny w Bielsku-Białej,

43 - 300 Bielsko-Biała, ul. Bystrzańska 55 c

Wolontariusze: Krystyna Jonkisz, Maria Szlagura, Barbara Kaczerowska, Elżbieta Podrez

Wsparcie:

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej. Ośrodek Kształcenia Samorządu Terytorialnego im. Waleriana Pańki

Doradca:

Halina Misiewicz

Termin wykonywania monitoringu:

od listopada do grudnia 2015 roku

Raport powstał w ramach projektu:

Monitoring realizacji polityki senioralnej na poziomie miast

Kontakt do realizatora projektu:

Stowarzyszenie Aktywności Obywatelskiej Bona Fides

e-mail: biuro@bonafides.pl

adres: ul. Warszawska 19 (pierwsze piętro), 40-009 Katowice

tel/fax: +48 32 203 12 18

strona internetowa: <http://bonafides.pl>

Partnerem w projekcie jest **Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej**

Raport podlega licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – na tych samych warunkach 3.0 Polska <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/pl/>

Projekt jest współfinansowany z Funduszy EOG w ramach programu Obywatele dla Demokracji

1. Przegląd lokalnej polityki senioralnej

Bielsko-Biała, miasto na prawach powiatu liczy 173 013 mieszkańców, z czego osoby w wieku powyżej 65 lat stanowią 17 %. Odsetek ten może być jednak w rzeczywistości wyższy, niż wykazują to oficjalne dane meldunkowe, gdyż dużo osób w wieku produkcyjnym pracuje obecnie poza granicami Polski, nie wymeldowując się ze swoich stałych miejsc zamieszkania.

Analiza danych odnośnie trzech podstawowych grup wiekowych wśród mieszkańców Bielska-Białej wskazuje na kilka podstawowych tendencji:

- pierwsza odnosi się do wzrastającej części zbiorowości w wieku poprodukcyjnym;
- druga, to spadek udziału ludności w wieku produkcyjnym w ogólnej populacji mieszkańców Bielska-Białej;
- trzecia, to systematyczny spadek liczby ludności w pierwszej kategorii wieku, (przedprodukcyjnej), gdzie od 2000 roku obserwuje się systematyczny spadek liczby najmłodszych obywateli miasta.

Wszystkie trzy tendencje są charakterystyczne dla struktur miejskich starzejących się i starych. Osiedla o progresywnej strukturze ludności stanowią 20,0% spośród wszystkich 30 osiedli Bielska-Białej¹.

Ważnym elementem polityki senioralnej miasta jest zapoczątkowany w maju 2015 r. w Bielsku-Białej proces utworzenia Rada Seniorów Miasta. W dniu 24 listopada 2015 r. Rada Miejska w Bielsku-Białej wybrała jej skład. Pierwsze posiedzenie ww. Rady odbyło się w dniu 9 grudnia 2015 r., na którym wybrano Przewodniczącego, Wiceprzewodniczącego oraz Sekretarza. Kadencja Rady trwa 4 lata, a spotkania odbywają się co najmniej raz na kwartał. Na spotkania Rada może także zapraszać osoby, które prowadzą działania na rzecz seniorów.

Do zadań Rady należy w szczególności:

- a. konsultowanie priorytetów w zakresie zadań realizowanych przez Miasto Bielsko-Biała na rzecz osób starszych,
- b. opiniowanie projektów aktów prawnych dotyczących osób starszych,
- c. inicjowanie działań na rzecz osób starszych,
- d. współpraca z organizacjami i instytucjami działającymi na rzecz osób starszych,
- e. wymiana doświadczeń z radami seniorów działającymi na terenie innych gmin.

Ponadto, Miasto wspiera działania organizacji pozarządowych skierowane do osób starszych. Co roku organizowany jest konkurs ofert dla organizacji pozarządowych m.in. w tematyce aktywizowania i wspierania osób starszych w Bielsku-Białej².

Od 2012 r. Miasto realizuje projekt pt.: "Dostęp do Internetu oknem na świat", który skierowany jest do osób niepełnosprawnych, jednakże większość uczestników to osoby starsze. Celem projektu jest przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu ww. grupy poprzez przekazanie w bezpłatne użytkowanie sprzętu komputerowego, opłatę abonamentu Internetowego oraz świadczenie pomocy technicznej wszystkim uczestnikom. Projekt będzie trwać do 2020 r.

Miejskie jednostki organizacyjne podejmują wiele różnych działań na rzecz osób starszych w ramach swojej działalności statutowej (m.in. Książnica Beskidzka, Bielskie Centrum Kultury, Biuro Wystaw Artystycznych w Bielsku-Białej itp.).

¹ Publikacja książkowa: „Bielsko-Biała: zjawiska i problemy społeczne 2010 – fakty i opinie” (Plik PDF); Sprawozdanie z działalności MOPS w Bielsku-Białej za 2014 rok (Plik PDF); Ocena Zasobów Pomocy Społecznej za 2014 rok (Plik PDF);

² Sprawozdanie z realizacji programu współpracy Gminy Bielsko-Biała z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na 2014 rok.

Ponadto w trakcie realizacji jest program pn. „Doradca ds. Osób Niepełnosprawnych”. Celem, którego jest wsparcie osób niepełnosprawnych, ich rodzin i opiekunów w dostępie do informacji dotyczących wszystkich sfer życia oraz wsparcie w sprawnym korzystaniu z ofert organizacji, instytucji działających na rzecz osób niepełnosprawnych na terenie miasta. Na przestrzeni 2015 roku (do dnia 9 grudnia 2015 r.) udzielono 1053 porady osobom starszym i niepełnosprawnym oraz członkom ich rodzin.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej realizuje zadanie własne gminy w zakresie kierowania do domów pomocy społecznej mieszkańców Bielska-Białej.

Prowadzi również działania z zakresu pracy socjalnej, usług opiekuńczych, środowiskowej pracy socjalnej i animacji lokalnej. Prowadzi 2 Domy Dziennego Pobytu, w tym jeden jest przeznaczony dla osób dotkniętych chorobą Alzheimera lub innymi zaburzeniami otępiennymi; 2 Kluby Samopomocy dla osób starszych; 4 domy pomocy społecznej (dla osób w podeszłym wieku, przewlekłe somatycznie chorych oraz osób niepełnosprawnych fizycznie).

Gmina dysponuje diagnozą zbiorowości osób starszych, w tym szczegółowymi danymi odnośnie osób potrzebujących świadczeń z pomocy społecznej.

Ponadto, MOPS corocznie przygotowuje „Ocenę zasobów pomocy społecznej”, która oparta jest o analizę lokalnej sytuacji społecznej i demograficznej; obejmuje w szczególności infrastrukturę, kadre, organizacje pozarządowe i nakłady finansowe na zadania pomocy społecznej bez względu na podmiot je finansujący i realizujący oraz obejmuje osoby i rodziny korzystające z pomocy społecznej, rodzaje ich problemów oraz ich rozkład ilościowy.

Przygotowanie Oceny dokonywane jest za pośrednictwem internetowej Centralnej Aplikacji Statystycznej (CAS).

Formuła dokumentu Oceny umożliwi porównanie danych pochodzących z kilku lat. Tak kompleksowa analiza stanowi cenne źródło informacji nie tylko na temat zasobów, ale dotyczy również potrzeb w zakresie świadczeń z pomocy społecznej na rzecz osób potrzebujących wsparcia, w tym seniorów.

Gmina wspiera inicjatywy tworzenia i rozwijania działalności grup samopomocowych dla rodzin lub opiekunów osób starszych zależnych, dotkniętych problemem niepełnosprawności.

2. Usługi zdrowotne i pomoc społeczna

Gmina Bielsko-Biała od wielu lat organizuje i finansuje badania profilaktyczne, w tym też skierowane do seniorów powyżej 50 roku życia - badania pod kątem raka prostaty. Niestety inne badania profilaktyczne, chorób układu krążenia, nowotworów płuc i gruźlicy oraz raka jajnika, adresowane są tylko do osób młodszych.

Seniorzy uzyskują informację o świadczeniach z pomocy społecznej głównie od lekarza rodzinnego, rodziny i znajomych, a także od pracowników socjalnych, pielęgniarek środowiskowych – informacja przesyłana jest do placówek podstawowej opieki zdrowotnej funkcjonujących na terenie Bielska-Białej oraz do bielskich Rad Osiedli. Realizator badań (placówka medyczna) także bierze udział w rozpowszechnianiu informacji o badaniach. Dodatkowo, informacja o badaniach rozpowszechniana jest za pośrednictwem strony internetowej Urzędu, Magazynu Samorządowego „W Bielsku-Białej” (dwutygodnik wydawany przez Samorząd), w formie ulotek i ogłoszeń dostępnych w siedzibie Urzędu.

Ponadto, w ramach działań z zakresu profilaktyki zdrowotnej Urząd Miejski w Bielsku-Białej organizuje audycje radiowe emitowane w Radio Bielsko, gdzie zapraszani są specjaliści z dziedziny nauk medycznych i innych.

Usługi społeczne świadczone niepełnosprawnym lub zależnym seniorom w zakresie opieki zdrowotnej i pomocy społecznej są skoordynowane (dane: Wydziału Polityki Społecznej/MOPS).

MOPS współpracuje z instytucjami opieki zdrowotnej – współdziała z lekarzem, pielęgniarką podstawowej opieki zdrowotnej, następnie z opiekunami, terapeutami realizującymi usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne. Szczególnie ważna jest współpraca pielęgniarki środowiskowej z pracownikiem socjalnym oraz opiekunką w zakresie świadczenia usług zdrowotnych i pielęgnacyjno-opiekuńczych osobom starszym lub zależnym.

W 2008 roku poddano analizie usługi opiekuńcze, świadczone przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bielsku-Białej, realizowane jako zadanie własne gminy. Podobne badanie zostało przeprowadzone w 2009 roku i 2010 roku. Ponadto, w 2013 roku zdiagnozowano zakres i skalę potrzeb osób niepełnosprawnych w świetle różnych form wsparcia. Przeprowadzone badania stanowią dla Ośrodka cenne źródło informacji o aktualnych potrzebach usługobiorców, dają miarodajną ocenę już realizowanej pomocy oraz ukierunkowują działania na przyszłość. W roku 2016 planuje się przeprowadzenie kolejnych badań. Podsumowując, MOPS w Bielsku-Białej posiada rozległą wiedzę na temat osób wymagających pomocy. Obok starania się o pozyskania funduszy ze środków Unii Europejskiej na poszerzenie oferty skierowanej do seniorów (usługi aktywizujące, asystenckie, rehabilitacyjne, itp.), Ośrodek kładzie duży nacisk na kształcenie kadr (pracowników socjalnych, opiekunów itd.) realizujących zadania adresowane do tej grupy mieszkańców miasta.

3. Transport publiczny

Seniorzy mogą korzystać z biletu ulgowego dla emerytów i rencistów, a do bezpłatnych przejazdów uprawnione są osoby, które ukończyły 70 lat.

Miejski Zakład Komunikacji zapewnia połączenia autobusowe ze wszystkich dzielnic. Większość linii przebiega przez centrum miasta, kilkadziesiąt linii obsługuje wszystkie dzielnice w obrębie Bielska-Białej oraz okoliczne wsie i miasta. W dni robocze częstotliwość i jakość połączeń jest zadowalająca, problemem są weekendy, w czasie których na wielu liniach znacznie ograniczona jest liczba kursów.

Tabor jest sukcesywnie modernizowany - priorytetem są autobusy niskopodłogowe, z wyznaczonymi miejscami dla inwalidów. Wyciągane podesty ułatwiają dostanie się do pojazdu, przyciski „stop” i otwarcia drzwi umieszczone na odpowiedniej wysokości. W pojazdach coraz częściej pojawiają się audiowizualne komunikaty dotyczące trasy oraz następnego przystanku.

Miasto prowadzi prace mające na celu podwyższenie standardu przystanków – wyposażenie ich w ławki, wiaty, oświetlenie oraz aktualne rozkłady jazdy. Co dotyczy samych rozkładów, obecne są niedostosowane do osób starszych – zbyt mała czcionka i zbyt wysokie zawieszenie uniemożliwia wygodne z nich korzystanie. Pozytywnie oceniany jest natomiast rozkład internetowy, który cechuje się komfortem użytkowania (można m.in. powiększyć czcionkę nie tracąc czytelności).

W ostatnich latach władze wybudowały liczne trasy rowerowe, w tym przystosowane do osób starszych – prowadzące po płaskim terenie, czytelnie oznaczone, oświetlone. Wprowadzono także bezobsługową wypożyczalnię rowerów miejskich. Miasto dysponuje 120 rowerami do wypożyczenia na 12 stacjach, na których rowery można wypożyczać i zwracać. Koszt pierwszych 20 min korzystania z roweru jest bezpłatny, następnie obowiązują niewygórowane opłaty.

4. Przestrzeń publiczna i budynki

Likwidowanie barier architektonicznych i komunikacyjnych postępuje powoli, lecz systematycznie oraz obejmuje swoim zasięgiem coraz szerszy zakres nowo tworzonej i przebudowywanej infrastruktury miejskiej.

Aktualnie infrastruktura dla pieszych wymaga dalszej modernizacji, dotyczy to chodników, przejść dla pieszych, które często nie posiadają sygnalizacji (w tym komunikatów dźwiękowych dla osób niewidomych i niedowidzących), brakuje obniżeń dla wózków inwalidzkich oraz oznaczeń dla osób niewidomych. Jednakże Miasto stara się poprawić stan infrastruktury – wyremontowane zostały główne szlaki dla pieszych np. 11 Listopada.

Miasto krok po kroku realizuje ideę „Projektowania dla wszystkich” we wszelkich obszarach życia – dom, edukacja, pomoc, rozrywka, transport itp., – dzięki czemu osiągnięto znaczący postęp w dziedzinie likwidacji barier dostępu. Chociaż jeszcze wiele należy wykonać, aby umożliwić osobom starszym lub niepełnosprawnym kompletne i równoprawne uczestnictwo w życiu lokalnej wspólnoty.

5. Komunikacja i informacja

Strony internetowe prowadzone przez Urząd Miasta i podległe im instytucje są dostosowane do potrzeb seniorów np. dobrze skonstruowane i możliwe jest ich powiększenie bez utraty czytelności. Ponadto, wykorzystywane są również inne kanały informacji takie, jak: lokalne radio, telewizja, prasa, w tym bezpłatny Magazyn Samorządowy wydawany przez Miasto oraz magazyn „Pełna kultura” cieszący się popularnością wśród seniorów (dostępny w formie internetowej oraz, co ważne dla tej grupy odbiorców, w formie papierowej, w który można się zaopatrzyć w wielu miejscach w mieście: w placówkach handlowych, instytucjach kultury, organizacjach pozarządowych i wielu innych).

6. Partycypacja społeczna, obywatelska i włączenie społeczne

Proponuje się różnorodne działania biorące pod uwagę zróżnicowane potrzeby populacji seniorów. Działania te przybierają formę imprez tematycznych (np. wieczorki literackie, porady kulinarne, porady typu „zrób to sam”, spotkania z ciekawymi ludźmi różnych profesji i zainteresowań) oraz sportowych (np. nordic walking, joga, ćwiczenia rehabilitacyjne).

W związku z rozwojem informatyzacji zostały przygotowane i prowadzone są kursy obsługi komputera dla osób 50+, które cieszą się dużą popularnością.

Ponadto, Książnica Beskidzka organizuje dla tej grupy mieszkańców miasta, często we współpracy z podmiotami zewnętrznymi, szereg wydarzeń kulturalnych, prowadzi również „Akcję Książka do domu”, która polega na dowożeniu książek seniorom. Seniorzy i osoby niepełnosprawne aktywnie uczestniczą także w innych działaniach kulturalno-edukacyjnych organizowanych m.in. przez Bielskie Centrum Kultury i jego filie oraz Biuro Wystaw Artystycznych.

Dzięki inicjatywie Centrum Sztuki Kontrast od 2006 roku istnieje Bielska Edycja Krakowskiego Salonu Poezji, początkowo organizowana w Muzeum w Bielsku-Białej. Od stycznia 2013 roku wydarzenie to, z uwagi na dużą liczbę zainteresowanych, odbywa się w Galerii Bielskiej BWA (Biura Wystaw Artystycznych), przy współpracy Galerii Bielskiej BWA. W spotkaniach, na które wstęp jest wolny, uczestniczą zarówno seniorzy, jak i osoby młode, co ma dodatkowy walor, imprezy te przybrały formę wydarzenia łączącego pokolenia. UCHWAŁĄ NR XLI/969/2014 RADY MIEJSKIEJ W BIELSKU-BIAŁEJ z dnia 29 kwietnia 2014 r. w sprawie „Miejskiego Programu na rzecz Osób Starszych na lata 2014-2020”³ przyjęto program, którego celem jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu osób starszych oraz poprawa, jakości ich życia poprzez zapewnienie im warunków do pełnego i czynnego uczestnictwa w życiu społecznym, a także kształtowanie pozytywnego wizerunku wśród społeczeństwa.

Pracownicy urzędu i innych placówek miejskich przechodzili w ostatnim czasie szkolenia przygotowujące ich do kontaktu z osobami starszymi. Uczestniczyli w następujących szkoleniach związanych z tematyką osób starszych:

1. „Praca z osobą starszą – standardy opieki geriatrycznej”;
2. „Współpraca w zakresie wspomaganie osób starszych zagrożonych wykluczeniem społecznym”;
3. „Zaburzenia otępienne, jako problem zdrowotny i społeczny”;
4. „Artystyczny, literacki i medialny obraz starości i niepełnosprawności”;
5. „Każde słowo ma znaczenie ... , czyli zaburzenia mowy w chorobach otępiennych”
6. „Praca terapeutyczna z osobą chorą na Alzheimera i jej rodziną”

³ Źródło: http://www.um.bielsko.pl/strona-214-programy_branzowe.html

7. „Nowe drogi pomocy osobom z zaburzeniami psychicznymi
 8. „Neurologopedia-komunikacja z osobami dotkniętymi chorobą Alzheimera”
 9. „Osoby niesamodzielne: potrzeby i bariery w zakresie opieki w woj. Śląskim”
 10. „Trudne sytuacje w kontaktach z klientami pomocy społecznej
 11. „Organizowanie społeczności lokalnej - aktywna pomoc społeczna”
 12. „Miasto edukacyjne - miastem włączającym”
 13. „Wędrownie ptaki-teatralne spotkania pokoleń”
 14. „Pierwsza Pomoc Przedmedyczna ze szczególnym uwzględnieniem osób starszych i niepełnosprawnych”
- Seniorzy wskazują na MOPS, Wydział Spraw Społecznych, Urząd Stanu Cywilnego i inne, jako przykłady sprawnej administracji, pomocnej i profesjonalnej.

7. Wolontariat, zatrudnienie, podnoszenie kwalifikacji

Urząd Miasta i placówki miejskie proponują wolontariat dla seniorów. W MOPS realizowany jest Program Giełda Wolontariatu, którego główny cel to szerzenie idei wolontariatu w środowisku lokalnym poprzez pomoc osobom potrzebującym, starszym, niepełnosprawnym znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej oraz zwiększenie ich aktywności społecznej. Na przestrzeni 2015 roku (do dnia 09.12.2015r.) zawarto 61 Porozumień o wykonywaniu świadczeń wolontarystycznych na czas dłuższy niż 30 dni (dot. osób starszych), a pomoc tę świadczyło 37 wolontariuszy.

Seniorzy występują nie tylko, jako osoby korzystające z pomocy wolontariuszy, ale również, jako wolontariusze. Działania, w które angażują się seniorzy wolontariusze organizowane są m. in. przez:

- Hospicjum Św. Kamila;
- Miejska Rada Senioralna;
- Stowarzyszenie Wspierania Rodziny w Bielsku-Białej;
- Stowarzyszenie Akademia Seniora;
- Uniwersytet Trzeciego Wieku.

Rekomendacje po monitoringu (według stopnia ważności):

Za jedno z działań priorytetowych, uważa się opracowanie i wdrożenie systemu pozyskiwania, przetwarzania, analizowania oraz udostępniania informacji o działaniach i instytucjach wsparcia dla osób starszych.

Ważne by w pracach nad rozwiązaniami dotyczącymi usprawnienia systemu informacyjnego, dzięki któremu mogłyby powstać informatory (poradniki, broszury, internetowe bazy informacyjne) współpracowały zainteresowane instytucje miejskie oraz organizacje pozarządowe i biznesowe. Usprawnienie przepływu informacji kierowanej do osób starszych i ich rodzin pozwoli na upowszechnianie przysługujących im praw i realizowanych dla nich i ich opiekunów różnorodnych usług.

W trakcie prowadzonego monitoringu osoby starsze podkreślały, że mobilność odgrywa dla nich ważną rolę w prowadzeniu aktywnego, samodzielnego i niezależnego życia, nawet przy pewnych ograniczeniach funkcjonalnych. Dlatego otoczenie: środowisko przestrzenne, obiekty, z którymi stykają się, na co dzień, usługi, komunikacja muszą być dostępne, dogodne, uniemożliwiające osobom starszym równoprawne uczestnictwo w życiu wspólnoty lokalnej.

Rekomenduje się praktykę „Projektowania dla wszystkich” - projektowania włączającego – projektowania dla ludzkiej różnorodności, społecznej integracji i równości”, w oparciu o które modernizowana jest przestrzeń miejska, w szczególności dostęp do budynków użyteczności publicznej oraz infrastruktury komunikacyjnej.

Konsultant/doradca zaleca dodatkowo:

Jak wynika z monitoringu przeprowadzonego przez seniorów - mieszkańców miasta Bielska-Białej w ramach projektu „Monitoring polityki senioralnej na poziomie miast” na terenie obszarów Centrum Miasta oraz dzielnicy Komorowic w wielu monitorowanych aspektach Miasto jest przyjazne seniorom. Seniorzy są dumni ze swojego Miasta.

Systematycznie prowadzone badania społeczne, przede wszystkim przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej pozwalają uzyskać informacje, które stanowią podstawę do planowania kierunków świadczeń na rzecz osób starszych (pomocowych, zdrowotnych i rehabilitacyjnych), pozwalają także wyznaczyć praktyczne działania, których celem jest społeczna inkluzja seniorów.

Odwołując się do przedstawionych danych, w sposób szczególny należy podkreślić konieczność kontynuowania rozwoju instytucji opieki dla osób starszych niepełnosprawnych, przede wszystkim w formie instytucji środowiskowych (ośrodków wsparcia dziennego pobytu) z jednoczesnym zapewnieniem transportu i rehabilitacji dostosowanej do ich potrzeb.

W powyższym kontekście za szczególnie ważne należy uznać realizację przedsięwzięcia ujętego w Programie Rewitalizacji Obszarów Miejskich w Bielsku-Białej na lata 2014-2020, to jest MIEJSKIEGO CENTRUM USŁUG SPOŁECZNOŚCIOWYCH.

Niezbędny jest również dalszy rozwój usług opiekuńczych, świadczonych w różnorodny sposób (odpłatnie, w ramach wolontariatu, pomocy sąsiedzkiej), tak by poprawić ich dostępność, w szczególności dla rodzin o niskich dochodach.

Proponuje się także promowanie i rozwijanie specjalistycznego poradnictwa, doradztwa i coachingu w systemie pomocy osobom starszym i ich rodzinom.

Niezwykle istotnym, czynnikiem wpływającym na efektywność, skuteczność oraz użyteczność prowadzonych działań realizowanych w ramach polityki senioralnej w Mieście Bielsku-Białej są zawierane partnerstwa.

Silne partnerstwo jest podstawą określenia strategii oraz jej późniejszego wdrażania poprzez programy operacyjne. W kontekście tym, rekomenduje się zawieranie partnerstw pomiędzy różnymi podmiotami (placówkami służby zdrowia, pomocy społecznej, policji, kultury, edukacji, organizacjami pozarządowymi). Istotne jest, aby sieci współdziałania partnerskiego na rzecz osób starszych, poparte zostały odpowiednimi uregulowaniami, aktami prawa miejscowego, w których zostaną określone zasady oraz formy współpracy.

Podpisy wolontariuszy

Krystyna Jonkisz

Maria Szlagura

Barbara Kaczerowska

Elżbieta Podrez

Podpis konsultanta/doradcy

Halina Misiewicz